लिकादावतिव्याप्तेः। द्वितीयश्चेदोमिति ब्रूमः। ननु यदि रसादिरूपमात्रो[1] ध्वनिः काव्यस्यात्मा, तदा—

अत्ता एत्थ णिमज्जइ एत्थ अहं दिअसअं पलोएहि।
मा पहिअ रत्तिअन्धिअ सेज्जाए मह णिमज्जहिसि॥

इत्यादौ वस्तुमात्रस्य व्यङ्ग्यत्वे कथं काव्यव्यवहार इति चेत्, न[2]। अत्रापि रसाभासवत्तैवेति ब्रूमः। अन्यथा 'देवदत्तो ग्रामं याति'[3] इति वाक्ये तद्भृत्यस्य तदनुसरणरूपव्यङ्ग्यावगतेरपि काव्यत्वं स्यात्। अस्त्विति चेत्। न। रसवत एव काव्यत्वाङ्गीकारात्। काव्यस्य[4] प्रयो-

---

प्रहेलिकादाविति। 'तरुण्यालिङ्गितः कण्ठे नितम्बस्थलमाश्रितः। गुरूणां संनिधानेऽपि कः कूजति मुहुर्मुहुः॥' इत्यादाविलर्थः। अत्र किंचिदूनजलकलशरूपं वस्तु व्यङ्ग्यम्। ओमिति स्वीकरोमि॥ **अत्ता इत्यादि**। 'श्वश्रूरत्र निमज्जति अत्राहं दिवसकं प्रलोकय। मा पथिक रात्र्यन्ध शय्यायां मम निमङ्क्ष्यसि (शय्यायामावयोर्माङ्क्षीः)॥' इति संस्कृतम्। रात्र्यन्धकत्वेन कथितात्मानं पथिकं प्रति स्वयं दूत्या उक्तिरियम्। अत्ता श्वश्रूः। निमज्जति निमग्ना मृतप्राया तिष्ठति॥ **वस्तुमात्रस्य** स्वशय्यामात्रप्रवेशरूपवस्तुन एव रतेरुपपतिविषयत्वादत्र शृङ्गाराभासः। वस्तुतस्तु रसाद्यसंकीर्णवस्त्वलंकारध्वनेः काव्यप्रकारमध्ये निर्वचनस्योन्मत्तप्रलपितत्वप्रसङ्गभयेनास्वाद्यव्यङ्ग्यमात्रस्य काव्यात्मत्वमवश्यं वाच्यम्। एवं च प्रकृते व्यङ्ग्यवस्तुरचनास्वाद्यतया तेनापि काव्यव्यवहारो भवितुमर्हति, आस्वाद्यत्वं चाह्लादसंवलितप्रतीतिविषयः। **अन्यथा** वस्तुमात्रस्य व्यङ्ग्यत्वेऽपि काव्यत्वस्वीकारे।

---

1. 'महँण मज्जहिसि' इति ध्वन्यालोकलोचने पाठः। महँण इति निपातोऽनेकार्थवृत्तिरत्रावयोरित्यर्थे नतु ममेति। सर्वं हि विशेषवचनमेव शङ्काकारि भवेदिति प्रच्छन्नाभ्युपगमो न स्यात्.

2. काव्यस्येति। वस्तुतश्चमत्कारसारं हि कविकर्म, तच्च निसर्गतः शब्दार्थनिबन्धनम्, तत्र शब्दभित्तिकया अर्थस्य प्रतीयमानत्वाच्च तदात्मकत्वरूपणम्। विनेयानामपि वस्त्वलंकाररसादिचमत्कारास्वादनद्वारेणैव हितोपदेशेषून्मुखीकरणम्। एवं चास्वाद्यत्वमहिम्ना वस्त्वलंकाररसादिप्रधानानां काव्यत्वमव्याहतम्। 'रस एवात्र जीवितम्' इत्यग्नेयादौ तु रसपदार्थश्चमत्कारपर्यायो यौगिकोऽस्ति, नतु रसाद्यष्टकशरीरमात्रविश्रान्तो योगरूढ एव नियत इति। अत इदमप्याम्नायते—'तत्र निर्दोषशब्दार्थगुणवत्त्वे सति स्फुटम्।

---

१. 'रसादिमात्ररूप एव' इति मुद्रितपाठः. २. 'न' ख-ग-पुस्तकयोर्नास्ति. ३. 'गच्छति' क. ४. मुद्रितपुस्तके तु 'वस्तुतस्तु—' इत्यादेः—'संवलितप्रतीतिविषयः' इत्यन्तस्य पाठस्य स्थाने 'वस्त्वलंकारध्वन्योः काव्यात्मभावेऽपि काव्यप्रभेदकथनप्रकरणे तयोरुपादानं रसादेरुत्कर्षकत्वेन काव्यभेदकत्वादित्यवधेयम्' इति दृश्यते.